

Szülői bevonódás a digitális nevelésben: szisztematikus szakirodalom-elemzés

Az oktatás színesítésére alkalmas digitális eszközök képesek a tanítási-tanulási folyamat előnyére és hátrányára is válni. Gondoljunk a diákra, aki a tanórai koncentráció helyett okoseszközével igyekszik lekötni a figyelmét. Annak érdekében, hogy képesek legyünk megérteni a diákok viselkedését, elengedhetetlen a digitális nevelés nevelésszociológiai megközelítése. A pedagógusok és a szülők is tapasztalnak nehézségeket, kihívást a digitális nevelésben. A gyerekek már egészen korán találkoznak a digitális eszközökkel. A digitális nevelés a mai napig kérdéseket vet fel, melyhez hozzájárult a COVID-19-járvány is, elsősorban a digitális oktatás iskolai kihívásai és gyakorlatai kerültek fókuszba. Szisztematikus szakirodalmi elemzésünk során, a PRISMA-modellt alkalmazva a családon belüli digitális neveléssel foglalkozó kutatók szülői gyakorlataira és szülői hatékonyságára fektettük a hangsúlyt. Kutatásunk során az EBSCO-adatbázist használtuk. A többlépcsős szűrés után 12 tanulmányt vizsgáltunk meg. E közleményekből kirajzolódott, hogy a szülők, aggodalmaik ellenére, gyakran használják a digitális eszközöket gyermekfelügyelőként, gyakran tehetetlennek érzik magukat a digitális nevelésben.

Kulcsszavak: *szülői bevonódás, digitális kompetencia, digitális írástudás, digitális nevelés, médiatudatosság*

Köszönetnyilvánítás

„A tanulmány alapját képező kutatást a MTA-DE-CsAládok és TanárOk Kooperációja Kutatócsoport hajtotta végre és a Magyar Tudományos Akadémia Közoktatás-fejlesztési Kutatási Programja támogatta.”

Szerzői információ

Szabó Dóra, Debreceni Egyetem

<https://orcid.org/0000-0002-1547-2073>

Győri Krisztina, Debreceni Egyetem

<https://orcid.org/0000-0002-2338-2457>

Lajos Panna, Debreceni Egyetem

Pusztai Gabriella, Debreceni Egyetem

<https://orcid.org/0000-0002-6682-9300>

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Szabó Dóra, Győri Krisztina, Lajos Panna, Pusztai Gabriella. „Szülői bevonódás a digitális nevelésben: szisztematikus szakirodalom-elemzés”.

Információs Társadalom XXIII, 3. szám (2023): 98–114.

==== <https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XXIII.2023.3.6> ====

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Systematic literature review on parental involvement in digital education

Digital tools suitable for enriching education can benefit, hinder the teaching-learning process. The students instead of paying attention to the lesson, are constantly trying to engage it with their smart devices. To be able to understand the reasons for students' behavior, an educational sociology approach to digital education is essential. Teachers and parents experience difficulties, challenges in digital education. Children encounter and use digital devices at a very early stage. Digital education raises questions to this day, to which the COVID-19 epidemic also contributed, primarily focused the school challenges and practices of digital education. During our systematic literature analysis (EBSCO database), using the PRISMA model, we focused on parental practices and effectiveness in research dealing with digital education within the family. After the multi-stage screening, we examined 12 studies. It emerged that parents, despite their concerns, often use digital devices as childcare providers and often feel powerless in digital education.

Keywords: *digital parenting, parental involvement, digital literacy, digital competence, media literacy*

Bevezetés

Ideális esetben a szülők és a pedagógusok közös kooperációval képesek az eléjük gördülő nehézségekkel közösen megbirkózni, azonban a technológia gyors fejlődése és a gyermek intuitív hozzáállása a digitális eszközökhöz nagyban megnehezítheti mindkét fél hatékony részvételét a gyermek digitális nevelésében. A szakirodalom a szülők általi digitális nevelés fogalma alatt a szülők erőfeszítéseinek gyakorlatát érti, amely a gyermek digitális térben végzett tevékenységének megértésére, támogatására és kontrollálásra terjed ki (Benedetto és Ingarissa 2021). Mivel az iskolai tanulás egy része is digitális platformon megy végbe, ezért a szülőknek szükségszerűen tudatosan is be kell vonódnia a diákok digitális nevelésébe (Gonzalez-DeHass et al. 2022). A fentiekben már említett, a gyermekek digitális eszközök irányába mutatott intuitív hozzáállása, hamar ezek használatát eredményezi, viszont a digitális kompetencia fejlődése nem feltétlenül a folyamat velejárója, a médiahasználatuk nem teljes mértékben tudatos. Ezt bizonyítják a COVID-19-járvány által bekövetkezett digitális oktatásról, távoktatásról szóló tanulmányok is (Kehinde és Olubusayo 2021).

Ez az úgynevezett fordított szocializáció pedig kifejezetten megnehezítheti a szülők dolgát (Benedetto és Ingarissa 2021). Különös nehézséget jelenthet továbbá az is, hogy a mai szülők előtt nincs minta, amely ebben segítségül szolgálhat. Ennek következtében azt tapasztalhatjuk, hogy a digitális nevelés esetén a szülők különösen bizonytalanok, és sok esetben az iskolától és/vagy a pedagógusoktól várják a segítséget abban, hogy miképp is neveljék a gyermeküket a helyett digitális eszközhasználatra (Vodopivec 2011; Jeynes 2014; Donohue 2017; Head 2020). Ugyanakkor például 2020 tavaszán egyértelművé vált, hogy a diákok is számos nehézségbe ütköztek, hiszen számos digitális platform használata vagy szerkesztőprogram használata nehézséget okozott a számukra, mert ezek a felületek eltértek az általuk ismertektől (Fekete és Porkoláb 2020). Ennek kapcsán fontos kiemelni, hogy a digitális nevelés egyik faktora az iskolai életben sokszor említett és fejlesztendő kompetenciaként megjelölt digitális kompetencia (Livingstone és Helsper 2008; Sanders et al. 2016). A kompetenciát olyan – ismereteket, készségeket, képességeket, személyiségjegyeket és attitűdöket tartalmazó – komplex rendszernek tekintjük, amely képessé, pontosabban kompetenssé teszi birtokosát, hogy különböző helyzetekben, akár összetett, életszerű feladatok megoldásában is eredményesen és hatékonyan cselekedjen (Szabó és Dani 2020). A köznapi értelmezés gyakran leszűkíti a digitális jelenlétet az IKT-eszközök birtoklására, azonban ez összetett fogalom, melynek fontos pillérei a digitális tudás, a képességek és az attitűdök (Carretero, Vuorikari és Punie 2017; Vuorikari, Kluzer és Punie 2022).

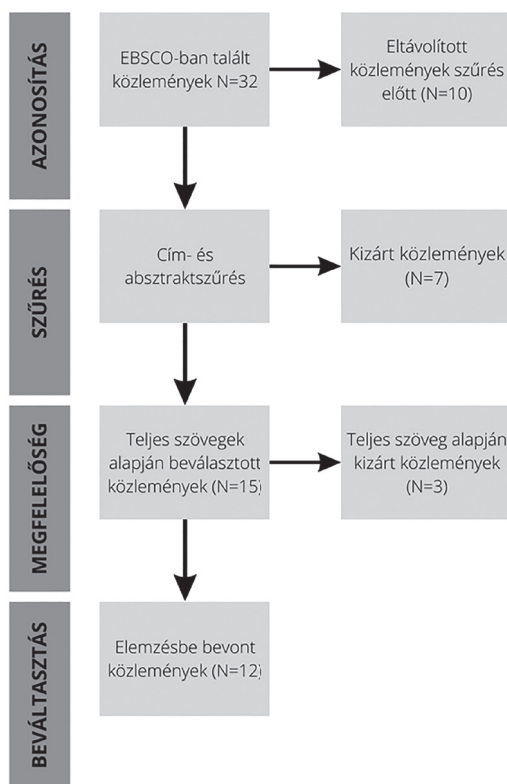
Ahhoz, hogy az iskola a szülők segítsége lehessen, nem elegendő kizárólag a pedagógusok digitális kompetenciaszintjét vizsgálni. Ezen a ponton elengedhetetlennek tartjuk a nemzetközi irodalomban már rendkívül bevett, a szülői bevonódás (parental involvement) szavak értelmezését (Bacsikai 2020). A szülői bevonódás rendkívül sokszínű lehet, sok esetben pedig egyszerre több formája is megjelenhet egy oktatási intézményben (Borgonovi és Montt 2012). Annak érdekében, hogy a kutatás problémáját a szülői bevonódás szemszögéből tudjuk megvizsgálni, szükségszerű Epstein (2001) modelljének megismerése.

- Epstein hat típusa közül az első típus a *nevelés* (parenting) elnevezést viseli, mely a szülő alapvető gyakorlatát jelöli, és a gyermek tanulási környezetének megteremtésére irányul.
- A második kategória a *kommunikáció* (communication), ami alatt a szülők és az iskola között kommunikációs kezdeményezések és programok értendők.
- A harmadik kategória, az önkéntesség (volunteering), amely a szülők iskolai életbe való önkéntes részvételét jelöli.
- A negyediként említett kategória az *otthoni tanulás*. Ez a kategória a neveléshez képest közvetlenebbül kapcsolódik a gyermek tanulási folyamataihoz, ugyanis a tanárok és/vagy az iskola konkrét javaslatokkal segíti a szülőket a gyermek iskolai feladatait vagy tanulását illetően.
- Ötödik a *döntéshozatal* (decision making) kategóriája, amely a szülők iskolai életbe való döntéshozatali és irányítói szerepét hangsúlyozza.
- Végül az utolsó szülői bevonódástípus az *együttműködés a közösséggel*, ami diákok tanulási lehetőségeit gyarapító, szülői közösségi erőforrásokat rejt magában (Epstein 2001).

Steyer szerint a digitális technológia megkönnyítette az életünket, viszont a gyermeknevelésre nem volt ilyen pozitív hatással (Steyer 2015). Ahogy alapvetően a szocializáció, így a médiatudatosságra nevelés első színtere is a család, hiszen a szülőknek az online világban is segíteni kell a gyermekeiket, egyfajta kísérő szerepet kell betölteniük. Ezt a nevelési folyamatot gátolja, hogy a szülőknek nincs médianevelési tapasztalata, többnyire nem követik a gyerekeik online tevékenységét, és az egyéni internethasználatuk sem feltétlenül tudatos. Potter szerint a médiaműveltség definíciója olyan készségek és ismeretek összességét jelenti, amely a tudatos, kritikai szemlélettel rendelkező, aktív médiabefogadást és használatot biztosítja (Potter 2013, 25). Megteremti az embert körülvevő kommunikációs tér előnyeinek kihasználását, a médiatartalmak élvezeti befogadását a káros, hátrányos elemei hatásának csökkentését. Ezért fő kutatási kérdésünk: *A tudományos kutatások alapján hogyan jelennek meg a szülők a gyermekek digitális nevelésében, illetve az iskola hogyan segíti a szülőket a gyermek digitális nevelésében?* Kutatásunk során arra törekedtünk, hogy átfogóan és szisztematikusan elemezzük (Petticrew és Roberts 2006) a szakirodalmat, ezzel lehetőséget biztosítva, hogy elemzésünk kiindulási alapot biztosíthasson további elemzések számára.

Módszer (populáció, minta, vizsgálat jellege, statisztikai módszerek, változók) bemutatása

Annak érdekében, hogy megválaszoljuk a kutatási kérdéseinket, Kamarási és Mogyorósy (2015) ajánlása alapján a PRISMA-moddellel (Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses) dolgoztunk. A tudományos elemzés a modell 27 pontból álló ellenőrzőlistájának segítségével valósulhatott meg (Liberati et al. 2009) (1. ábra).

1. ábra: Négyfázisú folyamatára a PRISMA-modellről
(forrás: Kamarási és Mogyorósy 2015)

Keresésünket az EBSCO-adatbázisban folytattunk, amely tudományos cikkekhez, e-könyvekhez, e-folyóiratokhoz, tézisekhez, konferencia előadásokhoz, valamint kép és videó gyűjteményekhez is hozzáférést biztosít. A keresési folyamatot – illeszkedve a PRISMA-modell lépéseire – elsőként a kulcsszavak megválasztásával kezdtük. A keresést a nemzetközi szakirodalom áttekintése érdekében angolul végeztük. Az egész szövegben a szülői bevonódást a *parental involvement* vagy *parent engagement* vagy a *parent participation* szavakkal kerestük, melyeket a *critical thinking*, *digital literacy* vagy *computer literacy* vagy a *technological literacy* szavakkal párosítottuk (Az EBSCO-keresés során a digitális írástudás kulcsszót alkalmaztuk, mivel kisebb területet fed le, mint a digitális kompetencia). Fokozott figyelemmel kerestük továbbá az absztraktokban a *parent* vagy *mother* vagy *father* vagy *caregiver* és a *media* vagy *television* vagy *internet* vagy *social media* kulcsszavakat. Keresésünket 2010 és 2021 közötti időszakra korlátoztuk, mivel a technológia gyors fejlődése végett a legfrissebb kutatási eredményeket szeretnénk volna elemezni a témában. A keresési kritériumai között szerepelt, hogy az átnézni kívánt teljes szövegű tanulmányok minőségi lektoráláson (peer review) essenek át. Emellett keresésünket az akadémiai folyóiratokra szűkítettük. Ezen keresési módszer alapján 22 találatot kaptunk. Ezt követően valósult meg a szűrési folyamat. A közlemények vizsgálata során a kódo-

lást hárman végeztük. Munkánk során elsőként a címeket, illetve az absztraktokat szűrtük. Tanulmányonként megítéltük, hogy azt a cím és az absztrakt alapján megfelelőnek gondoljuk-e a keresési kritériumok mentén. Amennyiben mindhárman pozitívan ítéltük meg az adott tanulmányt, akkor a besorolás egyértelmű volt. Abban az esetben, ha nem született egységes vélemény az adott tanulmánnyal kapcsolatban, közösen döntöttünk a tanulmány kizárásáról. Automatikus kizárást vont maga után, ha a tanulmány nem tartalmazott empiriát. Ezen feltételek 7 közlemény kizárását vonták maguk után, így végül 15 tanulmány került további elemzésre. A teljes szövegek elemzése még további 3 tanulmány kizárását eredményezte, mivel nem jelent meg bennük az általunk vizsgálni kívánt módon a szülői bevonódás vagy a gyermekek digitális írástudásának vizsgálata. Így összesen 12 közleményt választottunk be a szisztematikus szakirodalmi elemzésbe (1. táblázat).

Keresési kritérium	A kritérium meghatározása	Indoklás	Példa egy releváns tanulmányra	Példa egy kizárt tanulmányra	Kizárás oka
Keresőszavak	Kiválasztott keresőszavak (lásd előző bekezdés) meglétének ellenőrzése a címbe és/vagy az absztraktban	Keresési feltételek. Nemmegfelelő kulcsszavak a tanulmány címében és absztraktjában	Brito et al. (2018). Young children, digital media and smart toys: How perceptions shape adoption and domestication.	Chen et al. (2021). Discrimination of the contextual features of top performers in scientific literacy using a machine learning approach.	Sem a tanulmány címében, sem az absztraktjában nem találtuk a megjelölt keresőszavakat
Módszer	Empíria	Célunk a elmúlt tíz év távlatában történt empirikus kutatások témában releváns vizsgálata volt	Ebbeck et al. (2018). Singaporean Parents' Views of Their Young Children's Access and Use of Technological Devices.	Monk et al. (2015). Portal Pedagogy: From interdisciplinarity and internationalization to transdisciplinarity and transnationalization.	A tanulmány nem tartalmazott empiriát
Szülők és/vagy gyermekek és/vagy pedagógusok megjelenése a tanulmányokban	Vizsgálták-e a szülők és/vagy gyermekek és/vagy pedagógusok digitális kompetenciáit, írástudását és/vagy digitális nevelést	A tanulmányban nem kerültek vizsgálat alá a szülők és/vagy gyermekek és/vagy pedagógusok digitális kompetenciái, írástudásuk és/vagy a digitális nevelés	Tomczyk és Potyrała (2021). Parents' knowledge and skills about the risks of the digital world.	Gelmez, Yildirim és Feinstein (2016). Communicating Science to Impact Learning? A Phenomenological Inquiry into 4th and 5th Graders' Perceptions of Science Information.	A tanulmány nem vizsgálta a szülők és/vagy gyermekek és/vagy pedagógusok digitális kompetenciáit, írástudását és/vagy a digitális nevelést

1. táblázat: Példák a kizárt és beválogatott tanulmányok kiválasztására konkrét kritériumok mentén (forrás: saját szerkesztés)

A kritériumoknak megfelelt 12 tanulmány közül a legkorábbiak 2011-ben születtek. Így a 2011-től egészen 2021-ig terjedő időszakkal foglalkoztunk, melyben 2014. és 2015. kivételével minden évből előfordult tanulmány, amelyet bevontunk a vizsgálatunkba. A 12 tanulmányban összesen 10 különböző ország jelenik meg — Amerikai Egyesült Államok, Ausztrália, Egyesült Királyság, Kanada, Lengyelország, Portugália, Szingapúr, Szlovénia, Törökország, Új-Zéland. Az Egyesült Államok kivételével mindegyik ország csak egy tanulmányban jelent meg. Összességében a világ egyik része sem vált felülreprezentálttá. A vizsgált tanulmányok több mint a felét nívós, magas nemzetközi besorolással rendelkező folyóiratokban publikálták. Több közlemény is a British Journal of Educational Technology és az Education & Information Technologies Q1-es besorolású folyóiratokban jelent meg. A beválogatott tanulmányok másik része ugyan nem kapott értékelést a Scimago rangsorában, de az Education, Business & Society: Contemporary Middle Eastern Issues folyóirat szerepelt a Scimago adatbázisában. A vizsgált közlemények legnagyobb része az ISCED0-1-2 szinteken végezte a kutatását. A vizsgált célcsoport tekintetében elmondható, hogy a szülők minden esetben megjelentek, azonban sok esetben a szülőket a gyermek digitális szokásainak megismerése céljából kérdezték meg, így sajnos a vizsgált tanulmányok egy része nem nyújtott számunkra elegendő információt a szülők digitális attitűdjéről és kompetenciájáról. A pedagógusokkal is foglalkozó tanulmányok száma 5 volt. A módszertant megvizsgálva jellemzően kvantitatív eljárások kerültek eljárásra, de kedvelt témának mutatkozott a kevert módszerek alkalmazása is (2. táblázat).

Kutatók	Folyóirat- metria (2022.04.05.)	Oktatási színtér	Vizsgált csoport	Módszertan	Évszám	Terület
Tomczyk és Potyrała	Q2	ISCED2	Szülők/ gondviselők és gyermekek	kvantitatív	2021	Lengyelország
Steinfeld	Q1	ISCED2, ISCED3	Szülők/ gondviselők és gyermekek	mix	2021	N. A.
Topaloğlu és Karahan	N. B.	ISCED1, IDCED2	Szülők/ gondviselők, gyermekek, pedagógusok	kvalitatív	2021	Törökország
Downes et al.	Q1	ISCED1, ISCED2	Szülők/ gondviselők és gyermekek	mix	2020	USA

Grant	N. B.	ISCED2, ISCED3	Szülők/ gondviselők és gyermekek	kvantitatív	2019	USA
Davis et al.	Q1	ISCED0	Szülők/ gondviselők és pedagógusok	kvalitatív	2019	UK
Brito et al.	Q1	ISCED1	Szülők/ gondviselők és gyermekek	kvalitatív	2018	Portugália
Ebbeck et al.	N. B.	ISCED0	Szülők/ gondviselők és gyermekek	kvantitatív	2016	Szingapúr
Arrow és Finch	Q1	ISCED3	Szülők/ gondviselők, gyermekek és pedagógusok	kvantitatív	2013	Új-Zéland
Yelland és Neal	Q1	ISCED1, ISCED2, ISCED3	Szülők/ gondviselők és gyermekek	mix	2013	Ausztrália
Nassar és Al Zien	N. B.	ISCED0, ISCED1	Szülők/ gondviselők, gyermekek és pedagógusok	kvalitatív	2012	Közel-Kelet
Vodopivec	N. B.	ISCED0	Szülők/ gondviselők és pedagógusok	kvantitatív	2011	Szlovénia

Megjegyzés: N. B. = A Scimago rangsora szerint nem besorolt kvartilisekbe, ISCED: 2021/22-es megegyezés szerinti ISCED-szinteknek való megfelelés

2. táblázat: A beválogatott tanulmányok jellemzői
(forrás: saját szerkesztés)

Eredmények

A 12 tanulmány vizsgálata során egyértelművé vált számunkra, hogy a digitális nevelésbe történő szülői bevonódását vizsgáló kutatások megközelítése sokféle, azonban kutatómunkánk során sikerült két markáns kutatói megközelítést azonosítanunk.

1. A szülő, mint mediátor a digitális nevelésben

A kutatási témák egyik csoportja, amit a tanulmányok alapján el tudunk különíteni, az a szülői mediátor szerepe körül alakult ki. A megvizsgált tanulmányok jó része eme csoportba sorolható. E fő csoportunkat még további két csoportra tudtuk bontani. A vizsgált közlemények esetében azonban megfigyelhető, hogy a tanulmányokon belül vegyesen kerültek alkalmazásra a tudományos megközelítések, így több tanulmány, több kategóriába is elhelyezhető.

1.1. A digitális magatartás közvetítésére vonatkozó kutatások

A digitális nevelés egyik faktorát a szülők digitális magatartása és műveltsége teszi ki, ezért a vizsgált tanulmányok egy számottevőbb része is e nézőpontból közelítette meg a témát.

Vodopivec tanulmányában szlovén szülők és a tanárok médiaműveltségével foglalkozik. Tanulmánya során empirikusan vizsgálta a szülők és tanárok kompetenciáit, viszont mi, kutatási kérdésünknek megfelelően a tanulmány értékelése során inkább a szülők eredményeire összpontosítottunk. A szülők kétharmada nyilatkozta azt, hogy elégedett a saját médiaműveltségével, ennek ellenére a kutatás médiaműveltséget vizsgáló kérdéseiből összességében az derült ki, hogy a szülők nem biztosak a saját tudásukban és kompetenciáikban, mégis a megkérdezettek több mint a fele alkalmazta már a televíziót gyermekfelvigyázó eszközként (Vodopivec 2011).

Nassar és Al Zein a televíziós reklámok negatív hatásainak vizsgálata során a közel-keleti országokban élő gyermekek szüleit is górcső alá vette. A vizsgálat eredményeiben a szülők aggodalmait mutakozták meg. A projektív vizsgálat végére pedig a szülők azt is megerősítették, hogy jobban oda kell figyelniük, milyen reklámokat néz a gyerekük (Nassar és Al Zein 2012).

Savina és munkatársai a digitális média használatának a fiatalok testi és lelki egészségére, figyelmére és megismerésére gyakorolt hatásait tárgyalja az iskolapszichológusok, szülők és a gyermekek szemüvegén keresztül. Eredményeik alapján kirajzolódott, hogy – ahogy a gyerekek – a felnőttek is az interaktív média világában élnek, egyre jobban elmerülnek a technológiában, amely különösen nagy veszélyt hordozhat magában. Ennek megoldása érdekében tanulmányukban ajánlásokat tesznek az iskolapszichológusok számára arra vonatkozóan, hogyan építsék be a digitális médiával kapcsolatos információkat a szülőkkel, tanárokkal és fiatalokkal folytatott munkájukba az egészséges digitális médiahasználat előremozdítása érdekében (Savina et al. 2017).

Davis és társainak kutatása megerősítette, hogy a tanárok és a szülők kulcsfontosságú szerepet játszanak a digitális világ közvetítésében a kisgyermekek javára és a védelmükben. Mindemellett a szülőknek partnerként kell együttműködni egymással ahhoz, hogy minőségi erőforrásokhoz és szakmai fejlődéshez jussanak (Davis et al. 2019).

Downes és munkatársai tanulmányukban a szülők mediátorszerepét is vizsgálták. A szülők és a gyermekek onlinetechnika-használata között szignifikáns ösz-

szefüggések mutatkoztak. Eszerint a szülők digitális eszközhasználata rendkívüli módon határozza meg a gyermekek digitális eszközhasználatát (Downes et al. 2020).

Tomczyk és Potyrała (2021) a kutatásukban azt bizonyították, hogy a gyermekek online térben történő viselkedése és egyben biztonsága szorosan összefügg a szülő digitális kompetenciájával. A kompetenciamérés a Cyfrowo Bezpieczeni által kifejlesztett teszttel történt. Az 514 fős szülői mintából kiderült, hogy a szülők e-fenyegetésekre irányuló ismereteikkel kapcsolatos önértékelése közvetlenül összefügg a kompetenciateszt eredményeivel. Emellett azonban feltárássra került a Dunning–Kruger-hatás jelensége is, ugyanis azok a szülők, akik saját bevallásuk szerint rendkívül magasra értékelték a digitális írástudásukat, azok nem értek el magas értékeket a kompetenciateszten.

Összességében viszont az mondható el, hogy a szülők rendkívüli figyelmet szentelnek gyermekük online biztonságának. Megerősítésre került az a szakirodalmi álláspont, miszerint az elsődleges szocializációs színtér a legmeghatározóbb a gyermek digitális viselkedésére nézve, ezért elsősorban a szülőknél szükséges saját digitális aktivitásukat szabályok közé szorítani (Tomczyk és Potyrała 2021).

Steinfeld tanulmányában elsősorban az izraeli serdülő gyermekek internethasználati szokásait vizsgálja, s ehhez kapcsolódóan jelennek meg a szülők, hogy milyen stratégiákat alkalmaznak gyermekeik tájékoztatása érdekében az internettel kapcsolatos tevékenységekről és az ott alkalmazott viselkedési formák veszélyeiről. A kutatásból kiderült, hogy a szülők aktív mediációja elősegíti a diákok online tevékenységeinek önszabályozását és autonómiáját, ami az eszközhasználati idő megnövekedését eredményezi. Ezzel szemben az autoriter nevelői stílussal rendelkező szülők túlszabályozása negatívan hat az online térben töltött időre, ezért ezeknek a gyermekeknek a digitális képességei alacsonyabbak, a szülői viselkedés visszaveti a problémamegoldó képességeik fejlődését, illetve autonómiájuk kialakítását. Megfigyelhető továbbá, hogy a szigorú szülők gyermekeinek esetében az önszabályozás képessége nem kielégítő mértékű, aminek következtében nem csökken a serdülők általi online kockázatok elkerülése. Az eredmények alapján a korlátozó nevelési attitűd a legeredményesebb a serdülők online kockázatok tudatosságára és mérlegelésére való nevelésben. Viszont a korlátozó nevelés ellenére sem biztos, hogy a gyermek mindig óvatos lesz az internetes közegben, ezért rendkívül fontos, hogy a gyermek ismerje a rá leselkedő veszélyeket. Az aktív mediáció sokkal hatásosabb a tiltással és korlátozással szemben, sőt a korlátozó szülők gyermekei nagyobb eséllyel kerülnek rizikós helyzetekbe. Ez alapján a korlátozó és az aktív mediáció egyensúlya fogja megteremteni a gyermek számára a legmegfelelőbb nevelést (Steinfeld 2021).

1.2. Digitális világról, eszközökről alkotott vélemények és értékelés vizsgálata

A szülői digitális attitűd szempontjából rendkívül meghatározó lehet a szülők digitális világról, eszközökről alkotott véleménye. A vélemény és értékelés faktoraira fókuszálva több közlemény is vizsgálódott.

Ebbeck és társai (2016) tanulmányuk középpontjába a hét év alatti szingapúri gyerekek technikahasználatát és az azzal kapcsolatos szülői/gondviselői véleményeket helyezték (Ebbeck et al. 2016). Eredményeikből kiderült, hogy a szülők/gondviselők nagy része szerint az érintőképernyős eszközök vannak a legnagyobb veszéllyel a gyermekek intellektuális és fizikai fejlődésére. Leginkább a függőség veszélyétől féltek. Mindezek ellenére a szülők/gondviselők szerint az érintőképernyős eszközök arra is képesek, hogy segítsék a gyermekeket az intellektuális fejlődésükben, például a különböző oktató jellegű alkalmazások használatával. Összességében Ebbeck és munkatársai (2016) a digitális eszközökről alkotott megosztó szülői véleményeket erősítették meg.

Brito, Dias és Olivier (2018) kutatásukban arra a kérdésre keresik a választ, hogy Portugáliában miképp adaptálódnak az okoseszközök (például az okosjátékok) a kisgyermekes családok körében. Kutatásukat interjúk készítésével valósították meg, melyekben szülők és a 6–8 év közötti gyermekek is részt vettek. Olyan családokat vizsgáltak, akik értenek a digitális technológiához, s ahol a gyermekeknek és a szüleiknek egyaránt hozzáférésük is van ezekhez az eszközökhöz. Brito, Dias és Oliviera eredményeiből látható volt, hogy ugyan megtalálhatóak az okosjátékok a boltokban, ismerik őket a gyerekek, ám nem terjedtek el a családokban. A gyerekek lelkesednek és nyitottak a humán interakciókra képes játékok iránt, azonban a szülei nincsenek ezen a véleményen, ezért nem szívesen vásárolnak ilyen eszközöket a gyermekeiknek. Ennek egyik oka az, hogy a szülők félnek, hogy a túl sok digitális eszközhasználat károsan hathat gyermekeikre (addikció, szocializációs problémák). Ezen kívül úgy vélik túl drágák annak viszonylatában, hogy a gyerekek nem játszanak túl sokat az okosjátékokkal (Brito, Dias és Oliveira 2018).

Downes és munkatársai (2020) az általános iskolai gyerekek szüleinek technológiahasználattal kapcsolatos hiedelmeit is vizsgálják tanulmányukban, melyet a pandémia még inkább aktualizál. Munkájuk során ismételten megerősítésre került a digitális eszközökről alkotott szülői vélemények kettőssége, ugyanis összességében elmondható volt, hogy a szülők túlnyomó többsége támogatja a technológia iskolai használatát, ellenben a szülők félnek is attól, hogy gyermekük valamilyen személyes információt oszt meg másokkal adott technológián keresztül.

Topaloglu és Karahan (2021) esettanulmányukban az internetfüggőség mögött meghúzódó esetleges okokat, eredményeket és hatásokat kívánta megvizsgálni. A törökországi kutatásban kifejezett figyelmet kaptak a szülők, de a tanulmány a tanárok és a tanulók véleményét, digitális kompetenciáját is vizsgálta. A félig strukturált interjúk eredményeiből az látszott, hogy a szülők úgy vélik, tisztában vannak a tudatos internethasználattal annak érdekében, hogy megvédjék a gyerekeket a káros internetes tartalmaktól, és pozitívan profitáljanak az internetből, viszont eme tanulmány esetében is összegzésül azt láthattuk, hogy a szülőknek korlátozottak a digitális kompetenciái.

2. Szociodemográfiai tényezők a szülői nevelésben

Az oktatáskutatásban elengedhetetlen a szülők szocioökonómiai státusának vizsgálata, hiszen jól ismerjük annak a tanulmányi teljesítményt és előmenetelt befolyáso-

ló hatását. A digitális nevelésben szintén megfigyelhetőek a szülők szocioökonómiai státusa mentén azonosítható mintázatok.

Vodopivec (2011) kutatásában nagy hangsúlyt fektetett a szülők szociodemográfiai vizsgálatára is. Elemzése igazolta azon szakirodalmi feltételezést, hogy a magasabb iskolázottságú szülők eredményesebbnek érzik magukat a digitális nevelésben. Kor tekintetében szintén különbségeket talált a szülők között, 35 év alatti és feletti csoportokkal vizsgálódva megfigyelhető volt, hogy az idősebb csoportba tartozóknál inkább jelentkeztek aggályok az önnön digitális kompetenciákkal szemben (Vodopivec 2011).

Arrow és Finch tanulmányukban kitértek arra, hogy a hagyományos módon (pl.: nyomtatott szövegek olvasásával) történő írás-olvasás fejlesztés leginkább az alacsonyabb társadalmi és gazdasági státusú családoknál gyakoribb, míg a magasabb szocioökonómiai státusú családoknál megfigyelhető az őket környező szövegek (environmental print) olvasásának trendje (Arrow és Finch 2013), ez arra utal, hogy az alacsonyabb státusú családok értékrendje ebben a tekintetben a hagyományos értékrendhez áll közelebb.

Yelland és Neal a cikkükben (Yelland és Neal 2013) a digitális társadalmi egyenlőtlenségeket vizsgálják egy nagyszabású projekt (The Tech Packs Project) keretein belül, amely során Ausztrália alacsony társadalmi-gazdasági területein élő családok számítógépet és internet-hozzáférést kaptak. Ennek elsődleges célja hátrányos helyzetű családok támogatása volt abban, hogy részt vehessenek különböző digitális tevékenységekben. A szerzők három évig tartó projektben gyűjtöttek adatokat, amely magába foglalta a projektet megelőzően és azt követően a szülőkkel és a diákokkal végzett felméréseket, a program vezetőivel készült interjúkat és a szülőkből álló fókuszcsoportokkal szerzett adatokat. Az intervenció segítségével a diákok és szülők digitális tevékenységekben való részvétele javult, ami a digitális kompetenciák fejlődését eredményezte.

Grant tanulmányában a készség-akarat-eszköz-modellt próbálja rávetíteni a tizenévesek internethasználatára, s azt vizsgálja, hogy ebben a szemléletmódban a modell tényezői milyen hatást gyakorolnak a kamaszok internethasználatának gyakoriságára. Azért jelentős számunkra a tanulmány, mert a szocioökonómiai tényezők jelentősége is bekerült a kutatásba, melynek vizsgálata során megállapításra került, hogy a szülők szocioökonómiai státusa előrevetíti a gyermek internethozzáférést, a jövedelemből jósolhatóvá válik az okoseszközökhöz való hozzáférés (Grant 2019).

A következő tanulmány (Downes et al. 2020) a digitális nevelést a szülők szocioökonómiai helyzetével és a kor összefüggésében is megvizsgálta. További összefüggés mutatkozott a szülők közösségimédia-használata és a gyermek otthoni technológiahasználata hiedelmei között. Kiderült, hogy jellemzően a 20–39 éves korosztály gyermekei töltik a legtöbb időt a televízió előtt, amely 1 órától 13 óráig terjedő idő mennyiséget jelenthet egy héten. Emellett a szülők a mért változók mentén történő kor szerinti összehasonlításából az derült ki, hogy jellemzően a 40 év feletti személyek használják az online technológiákat szabadidős tevékenységek céljából. Szignifikánsan több felsőfokú és doktori végzettséggel rendelkező szülő használja a technológiát információszerezésre vagy hírolvasásra.

Tomczyk és Potyrala bemutatott eredményei alapján kimutatható, hogy a legkielégítőbb digitális írástudással a nagyvárosokban élő diplomás szülők rendel-

keznek. Ezen eredmény alapján pedig a magasabb szocioökonómiai státusú szülők azok, akik jobb eredményt értek el a kompetenciamérésen, sokkal jobban felismerték annak szükségességét, hogy határokat szabjanak gyermekeik digitális médiájának időtartamát és eszközeit illetően, mint a gyengébb eredményeket elérő szülők (Tomczyk és Potyrala 2021).

Konklúzió

Szisztematikus szakirodalmi elemzésünk során célul tűztük ki, hogy megvizsgáljuk a szülői bevonódást a digitális nevelésben vizsgáló tanulmányokat. Ennek érdekében az EBSCO-keresőadatbázisban folytattunk kereséseket. A tanulmányok értékelése és elemzése során két markáns kutatói megközelítést tudtunk elkülöníteni. Az egyik megközelítésben a szülők, mint mediátorok kerültek említésre, míg a másik megközelítésben a szülők szocioökonómiai státusa, és annak összefüggése a gyermek digitális kompetenciával került említésre.

A szülő mediátorként való értelmezése azonban nem volt egységes, melynek következtében további két csoportra tudtuk bontani a tanulmányokat. A 12 feldolgozott közleményből 9 esetben azonosítottuk valamilyen jellegű félelmet a szülők részéről. Gyakorta jelentek meg az addikcióval, a pornográf tartalmakkal és a szexuális zaklatással kapcsolatos aggodalmak (Vodopivec 2011; Nassar és Al Zien 2012; Ebbeck et al. 2016; Brito et al. 2018; Davis et al. 2019; Downes et al. 2020; Topaloğlu és Karahan 2021; Stienfeld 2021; Tomczyk és Potyrala 2021). A vizsgált tanulmányok több mint felénél számoltak be a szülők tudáshiányáról is, amely a gyermekeik digitális eszközökkel történő tevékenységeire irányult (Vodopivec 2011; Yelland és Neal 2013; Arrow és Finch 2013; Ebbeck et al. 2016; Downes et al. 2020; Topaloğlu és Karahan 2021; Stienfeld 2021). A későbbiekben 5 tanulmány esetében azonosítottuk, hogy a szülők aggodalma és tudáshiánya egyszerre megfigyelhető, sőt összefüggésben is állnak egymással (Vodopivec 2011; Ebbeck et al. 2016; Downes et al. 2020; Topaloğlu és Karahan 2021; Stienfeld 2021). Ugyanakkor a tanulmányokban a szülők a digitális eszközök képességfejlesztő hatásáról alkotott véleményük is fellelhető volt (Ebbeck et al. 2016; Downes et al. 2020). Végül szintén 5 közleményben került említésre a szülők segítségigénye a digitális nevelésben a pedagógusok részéről (Vodopivec 2011; Ebbeck et al. 2016; Downes et al. 2020; Stienfeld 2021; Tomczyk és Potyrala 2021). Szintén ismétlődő kutatási eredmény volt, hogy a szülők rendszerint a digitális eszközhasználat időkorlátozásával próbálják nevelni a gyermeküket, ami rendkívül szegényes szülői nevelési eszköztárra vall (Benedetto és Ingrassia 2021).

A szülők szocioökonómiai státusát vizsgáló kutatásokból megerősítésre kerültek az eddigi szakirodalmi ismereteink. Az internet és az eszközhasználat tekintetében még mindig a magasabb iskolázottságú és jövedelmű családok gyermekei vannak előnyben (Grant 2019; Downes et al. 2020; Tomczyk és Potyrala 2021). Mindemellett a magasabb iskolázottságú szülők, magasabb digitális kompetenciáik révén hatékonyabbak a gyermekük digitális nevelésében (Vodopivec 2011; Downes et al. 2020; Tomczyk és Potyrala 2021). A digitális szakadék ismeretéből adódóan igyekeztük a tanulmányok vizsgálata során a szülők korát is szem előtt tartani, ám csak 2 tanulmány esetében

került ez az információ nagyobb elemzés alá. Eredményeikből az irodalommal ellentétes következtetést tudtunk levonni, ugyanis az idősebb korosztályba tartozó szülők nagyobb számban számoltak be saját digitális kompetenciáikkal kapcsolatos aggályaikról, viszont a fiatalabb szülők gyermekei voltak azok, akik nagyobb időtartamban használták a digitális eszközöket (Vodopivec 2011; Downes et al. 2020)

Összegzésül azt tudjuk elmondani, hogy az általunk vizsgált közlemények kategorizálása során nem mutatkozott éles ellentét az irodalomban. Megerősítettük azt a tényt, amely szerint a szülők magatartása és viselkedése rendkívül meghatározó a gyermek digitális eszköz-használatában, mindez pedig alátámasztja, hogy direkt szabályok meghatározásán kívül jóval nagyobb nevelési erővel bírnak a szülők digitális szokásai, mivel a gyermek elsődlegesen szülei szokásait veszi át (Bandura 1977). Gyakran visszatérő eredmény volt a tanulmányokban, hogy a szülők bizonytalanok a gyermekük digitális nevelésében, ami diszkrepanciát okozhat a nevelési módszereikben. Mindemellett a szülők digitális eszközökkel kapcsolatos hiedelmei épp olyan meghatározónak bizonyultak. A szülők digitális eszközöktől alkotott véleményei nem egyértelműek, hanem sokkal inkább visszás, mivel egyszerre vannak jelen pozitív és a negatív vélemények. Végül a szülők szociökonomiai státusára vonatkozó eredményeink nagyban tükrözték az eddigi kutatási eredményeket, viszont a generációkra vonatkozó eredmények nem tűnnek olyan élesnek a kezdeti kutatásokhoz képest. Elmondhatjuk, hogy e kutatási terület rendkívül alulkutatott, és kevés irodalom született a témában nemzetközi szintereken is. Eredményeink azt mutatták, hogy a szülők bevonódása a digitális nevelésbe kiforratlan. Epstein (2001) szülői bevonódás típusait gyakran nem találtuk meg a vizsgált tanulmányokban, amit a szülők nevelési eszközeinek, módszereinek szegénysége is mutat, melyet a magasabb szociökonomiai státus sem tud biztosan kompenzálni. Abban az esetben, ha az iskolák felől irányuló kezdeményezésről szólt a tanulmány, leginkább a szülők digitális kompetenciaszintjének növelésére terjedt ki, mely kategória az Epstein által megfogalmazott kommunikáció és otthontanulás tipológiába sorolható be. Mindennek tükrében tanulmányunk legfontosabb üzenete felhívni az iskolák és a pedagógusok figyelmét a szülői bevonódás igényére, mely megoldást kínálhat körünk egyik legégetőbb nevelési nehézségeire.

Limitációk

Limitációnak fontosnak találjuk kiemelni azt, hogy a témában releváns tanulmányok közül néhányat a keresési folyamat során nem kaptuk meg találatként, mely a szisztematikus szakirodalmi áttekintés egyik hátrányára hívja fel a figyelmet.

Ebben a tanulmányban szigorúan a PRISMA-protokoll szerint végeztük a keresést és a tanulmányok válogatását az általunk elérhető, könyvtáros szakemberek által javasolt keresőmotorban. Ebben a tanulmányban más forrásokat nem építettünk be, csak azokat a tanulmányokat vizsgáltuk, amelyek a keresési feltételeknek megfeleltek. Néhány releváns tanulmány így nem került be a tanulmányunkba, mivel a keresés során nem feleltek meg a kritériumoknak. A továbbiakban ezért célszerűnek tartjuk külső források bevonását is.

Irodalom

- Bacsikai Katinka. "Az iskola és a család kapcsolata." *Kapocs* 19, 2. szám (2022): 11–20.
- Bandura Albert. "Self-efficacy: Toward an unifying theory of behavioral change." *Psychological Review* 84, (1977): 191–215.
<https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
- Benedetto, Loredana és Massimo Ingrassia. *Digital Parenting: Raising and Protecting Children in Media World. Parenting - Studies by an Ecocultural and Transactional Perspective*. UK: IntechOpen, 2020.
<https://doi.org/10.5772/intechopen.92579>
- Borgonovi, Francesca és Guillermo Montt. "Parental Involvement in Selected PISA Countries and Economies." *OECD Education Working Papers* no. 73 (2012).
<https://doi.org/10.1787/5k990rk0jsj-en>
- Brito, Rita, Patrícia Dias és Gabriela Oliveira. "Young Children, Digital Media and Smart Toys: How Perceptions Shape Adoption and Domestication." *British Journal of Educational Technology* 49, no. 5 (2018): 807–20.
<https://doi.org/10.1111/bjet.12655>
- Carretero, Gomez Stephanie, Riina Vuorikari és Yves Punie. *DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with Eight Proficiency Levels and Examples of Use*. JRC Publications Repository, 2017.
<https://doi.org/10.2760/38842>
- Chen, Jiangping, Yang Zhang, Yueer Wei és Jie Hu. "Discrimination of the Contextual Features of Top Performers in Scientific Literacy Using a Machine Learning Approach." *Research in Science Education* 51 (2021): 129–58.
<https://doi.org/10.1007/s11165-019-9835-y>
- Davis, Niki, Leona Harris és Una Cunningham. "Professional Ecologies Shaping Technology Adoption in Early Childhood Education with Multilingual Children." *British Journal of Educational Technology* 50, no. 3 (2019): 1320–39.
<https://doi.org/10.1111/bjet.12774>
- Donohue, Chip (szerk.). *Family Engagement in the Digital Age: Early Childhood Educators as Media Mentors*. UK: Routledge & CRC Press, 2017.
- Downes, Taylor, Dane Marco Di Cesare, Tiffany L. Gallagher és Jennifer Rowsell. "Parents' Beliefs about and Associations to Their Elementary Children's Home Technology Usage." *Education and Information Technologies* 25, no. 5 (2020): 4557–74.
<https://doi.org/10.1007/s10639-020-10188-2>
- Ebbeck, Marjory, Hoi Yin Bonnie Yim, Yvonne Chan és Mandy Goh. "Singaporean Parents' Views of Their Young Children's Access and Use of Technological Devices." *Early Childhood Education Journal* 44 (2015).
<https://doi.org/10.1007/s10643-015-0695-4>
- Epstein, Joyce L. *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. USA: Westview Press, CO, 2001.
- Fekete Tamás és Porkoláb Ádám. "Karanténpedagógia a magyar közoktatásban: A digitális oktatásra történő áttérés eddigi tapasztalatairól." *Iskolakultúra* 30, 9. szám (2020): 96–112.
<https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2020.9.96>

- Gelmez Burakgazi, Sevinc, Ali Yildirim és Noah Weeth Feinstein. “Communicating Science to Impact Learning? A Phenomenological Inquiry into 4th and 5th Graders’ Perceptions of Science Information Sources.” *Journal of Science Education and Technology* 25 (2016): 244–62. <https://doi.org/10.1007/s10956-015-9590-4>
- Gonzalez-DeHass, Alyssa R., Patricia P. Willems, Jillian R. Powers és Ann T. Musgrove. “Parental involvement in supporting students’ digital learning.” *Educational Psychologist* 57, no. 4 (2022): 281–94. <https://doi.org/10.1080/00461520.2022.2129647>
- Grant, David G. “Predicting Web 2.0 Use among US Teens—Expanding the Power of the Skill, Will and Tool Model.” *British Journal of Educational Technology* 50, no. 6 (2019): 3405–19. <https://doi.org/10.1111/bjet.12745>
- Halil Yasin Primary School, Eskisehir, Turkey, Bilge Topaloglu, Engin Karahan és Eskisehir Osmangazi University, Eskisehir, Turkey. “A Case Study of Primary School Students’ Internet Addiction.” *Hayef: Journal of Education* 18, no. 3 (2021): 469–98. <https://doi.org/10.5152/hayef.2021.21030>
- Head, Emma. “Digital technologies and parental involvement in education: the experiences of mothers of primary school-aged children.” *British Journal of Sociology of Education* 41, no. 5 (2020): 593–607. <https://doi.org/10.1080/01425692.2020.1776594>
- Jeynes, William. *Family Factors and the Educational Success of Children*. UK: Routledge & CRC Press, 2009.
- Kamarási Viktória és Mogyorósy Gábor. “Szisztematikus Irodalmi Áttekintések Módszertana És Jelentősége. Segítség a Diagnosztikus És Terápiás Döntésekhez.” *Orvosi Hetilap* 156, 38. szám (2015): 1523–1531. <https://doi.org/10.1556/650.2015.30255>
- Lawrence, Kehinde Clement és Olubusayo Victor Fakuade. “Parental Involvement, Learning Participation and Online Learning Commitment of Adolescent Learners during the COVID-19 Lockdown.” *Research in Learning Technology* 29 (2021). <https://eric.ed.gov/?id=EJ1293539>
- Liberati, Alessandro, Douglas G. Altman, Jennifer Tetzlaff, Cynthia Mulrow, Peter C. Gøtzsche, John P. A. Ioannidis, Mike Clarke, P. J. Devereaux, Jos Kleijnen és David Moher. “The PRISMA Statement for Reporting Systematic Reviews and Meta-Analyses of Studies That Evaluate Healthcare Interventions: Explanation and Elaboration.” *BMJ* 339 (2009): b2700. <https://doi.org/10.1136/bmj.b2700>
- Livingstone, Sonia és Ellen Helsper. “Parental Mediation of Children’s Internet Use”. *Journal of Broadcasting & Electronic Media - J BROADCAST ELECTRON MEDIA* 52 (2008): 581–99. <https://doi.org/10.1080/08838150802437396>
- Markauskaite, Lina. “Exploring the Structure of Trainee Teachers’ ICT Literacy: The Main Components of, and Relationships between, General Cognitive and Technical Capabilities.” *Educational Technology Research and Development* 55, no. 6 (2007): 547–72. <https://doi.org/10.1007/s11423-007-9043-8>
- Monk, Nicholas, Sarah McDonald, Sarah Pasfield-Neofitou és Mia Lindgren. “Portal Pedagogy: From interdisciplinarity and internationalization to transdisciplinarity and transnationalization.” *London Review of Education* 13 (2015): 62–78. <https://doi.org/10.18546/LRE.13.3.10>

-
- Petticrew, Mark és Helen Roberts. *Systematic Reviews in the Social Sciences: A Practical Guide. Systematic Reviews in the Social Sciences: A Practical Guide 11*. USA: John Wiley & Sons, Inc, 2006.
<https://doi.org/10.1002/9780470754887>
- Potter, W. James. *Media Literacy*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc, 2013.
- Sanders, Wesley, Justin Parent, Rex Forehand, Alexandra D.W. Sullivan és Deborah J. Jones. "Parental perceptions of technology and technology-focused parenting: Associations with youth screen time." *Journal of applied developmental psychology* 44 (2016): 28–38.
<https://doi.org/10.1016/j.appdev.2016.02.005>
- Savina, Elena, Jennifer L. Mills, Kelly Atwood és Jason Cha. "Digital Media and Youth: A Primer for School Psychologists." *Contemporary School Psychology* 21, no. 1 (2017): 80–91.
<https://doi.org/10.1007/s40688-017-0119-0>
- Steinfeld, Nili. "Parental mediation of adolescent Internet use: Combining strategies to promote awareness, autonomy and self-regulation in preparing youth for life on the web." *Education and Information Technologies* 26, no. 2 (2021): 1897–1920.
- Szabó Dóra és Dani Erzsebet. "The Digital Space Dimension in Education. A Review on a Pilot Research." *Acta Universitatis Sapientiae, Social Analysis* 10, (2020): 159–74.
<https://doi.org/10.2478/ausoc-2020-0008>
- Steyer, James P. *Szólj vissza a facebooknak!* Budapest: Gabo, 2015.
- Tomczyk, Łukasz és Katarzyna Potyrała. "Parents' Knowledge and Skills about the Risks of the Digital World." *South African Journal of Education* 41, no. 1 (2021).
<https://www.ajol.info/index.php/saje/article/view/205733>
- Vuorikari, Riina, Stefano Kluzer és Yves Punie. *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens - With New Examples of Knowledge, Skills and Attitudes*. JRC Publications Repository, 2022.
<https://doi.org/10.2760/115376>